

Prikaz holističkih smjernica u verbotonalnom rehabilitacijsko - obrazovnom pristupu školovanja učenika s teškoćama sluha, slušanja i/ili govora

---

Pavičić Dokoza, Katarina

Source / Izvornik: **Unapređenje kvalitete života djece i mladih: tematski zbornik, 2020, 45 - 54**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:257:915410>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

PRIKAZ HOLISTIČKIH SMJERNICA U VERBOTONALNOM REHABILITACIJSKO – OBRAZOVNOM PRISTUPU ŠKOLOVANJA UČENIKA S TEŠKOĆAMA SLUHA, SLUŠANJA I/ILI GOVORA

OVERVIEW OF HOLISTIC GUIDELINES IN THE VERBOTONALY REHABILITATION-EDUCATIONAL APPROACH TO EDUCATION OF STUDENTS WITH LANGUAGE DIFFICULTIES AND/OR HEARING IMPAIRMENT

Katarina PAVIČIĆ DOKOZA

Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Republika Hrvatska

Stručni rad

APSTRAKT

Verbotonalni pristup rehabilitaciji, odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju svoje temelje polaže na poštivanje prava i potreba djeteta s teškoćama u razvoju, te takvim pristupom senzibilizira i demokratizira društvo u cjelini utječući osim svojim stručnim i predanim radom i kontinuiranom edukacijom verbotonalnih stručnjaka te znanstvenom izdavačkom djelatnošću. Verbotonalni zdravstveni, prosvjetni i rehabilitacijski djelatnici svojim znanjem i iskustvom na znanstveno utemeljenim činjenicama, interdisciplinarnim pristupom provode verbotonalnu rehabilitaciju i verbotonalnu edukaciju djecu s govorno-jezičnim poremećajima i/ili oštećenjem sluha. Izlaganje će se uz videoprikaze iz prakse odnositi na sve segmente verbotonalne metode. Istaknut će se značaj rane verbotonane rehabilitacije te izdvojiti specifični postupci koji se u njoj primjenjuju. Posebno će biti riječi o načinu komunikacije s obitelji djece u tretmanu i savjetovanju roditelja jer su oni najbolji partneri svim verbotonalnim stručnjacima te o zajedničkom radu ovisi uspješnost rehabilitacije. Partnerski odnos koji njegujemo, temelji se na međusobnom povjerenju, otvorenosti i toleranciji, a prije svega objektivnosti i sposobnosti za razmjenu informacija. Naglasak izlaganja je na posebnim rehabilitacijskim postupcima kao što su stimulacije pokretom i glazbene stimulacije koji su implementirani u svim segmentima verbotonalne rehabilitacije i obrazovanja. One se provode i kao samostalni postupci, pritom poštivajući prirodni slijed stupnjeva govornog razvoja razvijajući slušanje u skladu s cjelokupnom multisenzorikom. Pomoću makro pokreta razvijaju se i mikro pokreti koji su u osnovi govora i govorne komunikacije te jačaju kognitivne sposobnosti. Ti specifični verbotonalni postupci se u Poliklinici SUVAG u funkciji razvoja slušanja, govora i jezika i harmonije tijela provode paralelno i sustavno, povezuju se, prožimaju i upotpunjuju.

Ključne riječi: Verbotonalna metoda, rehabilitacija sluha i govora.

ABSTRACT

The verbotonal approach to the rehabilitation, upbringing and education of children with disabilities is based on respect for the rights and needs of children with disabilities, and this approach sensitizes and democratizes the society as a whole by influencing, in addition to its professional and dedicated work and continuous education of verbotonal experts and scientific publishing activity. Verbotonal health, education and rehabilitation professionals, through their

knowledge and experience on scientifically based facts, interdisciplinary approach, conduct verbotonal rehabilitation and verbotonal education for children with speech and language difficulties and/or hearing impairment. The presentation will cover all segments of the verbotonal method in addition to videos from practice. The importance of early verbotonal rehabilitation will be emphasized and specific procedures applied in it will be highlighted. In particular, the way of communication with the family of children in the treatment and counselling of parents will be discussed, as they are the best partners to all verbotonal experts and the success of the rehabilitation depends on joint work.

The partnership we cherish is based on mutual trust, openness and tolerance, and above all, objectivity and the ability to share information. The emphasis of the presentation is on special rehabilitation procedures such as motion stimulation and music stimulation, which have been implemented in all segments of verbotonal rehabilitation and education, but also performed as independent procedures, while respecting the natural sequence of stages of speech development. They develop listening in accordance with the overall multisensory approach and through movement of speech and speech communication and strengthen their cognitive abilities. These specific verbotonal procedures are performed in parallel and systematically in the function of the development of hearing, speech and language and body harmony at the SUVAG Polyclinic, connecting, permeating and complementing each other.

Keywords: verbotonal method, rehabilitation of hearing and speech

UVOD

U Hrvatskoj, u Zagrebu, već više od pola stoljeća Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, uspješno primjenjuje verbotonalnu metodu u rehabilitaciji osoba oštećena sluha i/ili govora koju bi najtočnije bilo opisati i odrediti kao suvremenu oralnu metodu jer uz razvoj govora značajnu pozornost posvećuje ulozi tijela u percepciji i produkciji govora, kao i ulozi nestrukturalnih govornih elementa u koje se ubraja i prirodna gesta. Verbotonalna teorija i praksa svojim prepoznatljivim holističkim pristupom u središte svojih interesa stavlja osobu i njegovu potrebu da se izražava govorom, da izgovori svoje misli, pokaže afektivna stanja i estetske doživljaje. U verbotonalnoj rehabilitaciji slušanja i govora osnovni je princip polaznje od relativno optimalnih slušnih mogućnosti uz primjenu elektroakustičke verbotonalne aparature. Ovi aparati imaju mogućnost prenošenja niskih frekvencija, a pomoću posebnih sustava filtara i pojačala omogućuju verbotonalnom stručnjaku odabiranje optimalnog slušnog polja (kombinacija optimalnih formi frekvencije, intenziteta i vremena) i optimala glasova (oktavno ili uže frekvencijsko područje karakteristično za percepciju pojedinog glasa). Poliklinika SUVAG je u svom djelovanju integrirala rehabilitaciju i odgoj – obrazovanje, vodeći se pri tome temeljnim polazištima *Konvencije o pravima djeteta* i *Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*, a to je da svako dijete ima pravo na primjereno obrazovanje te da djeca s teškoćama imaju pravo na slobodno obrazovanje u skladu s njihovim potrebama, bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti. „Obrazovanje za sve, tj. Education for all“ središnji je moto Izjave iz Salamanke (UNESCO, 1994), te u tom duhu iz dana u dan poboljšavamo verbotonalni model inkluzivnog obrazovanja koji je strukturiran kao jedinstven rehabilitacijsko-edukacijski model. Primjena verbotonalnog modela omogućava djetetu razvoj svih njegovih kognitivnih, socijalnih i emocionalnih potencijala, osiguravajući tako uspješno uključivanje u redoviti sustav odgoja i obrazovanja, odnosno, kasnije u svijet rada.

O VERBOTONALNOM SISTEMU

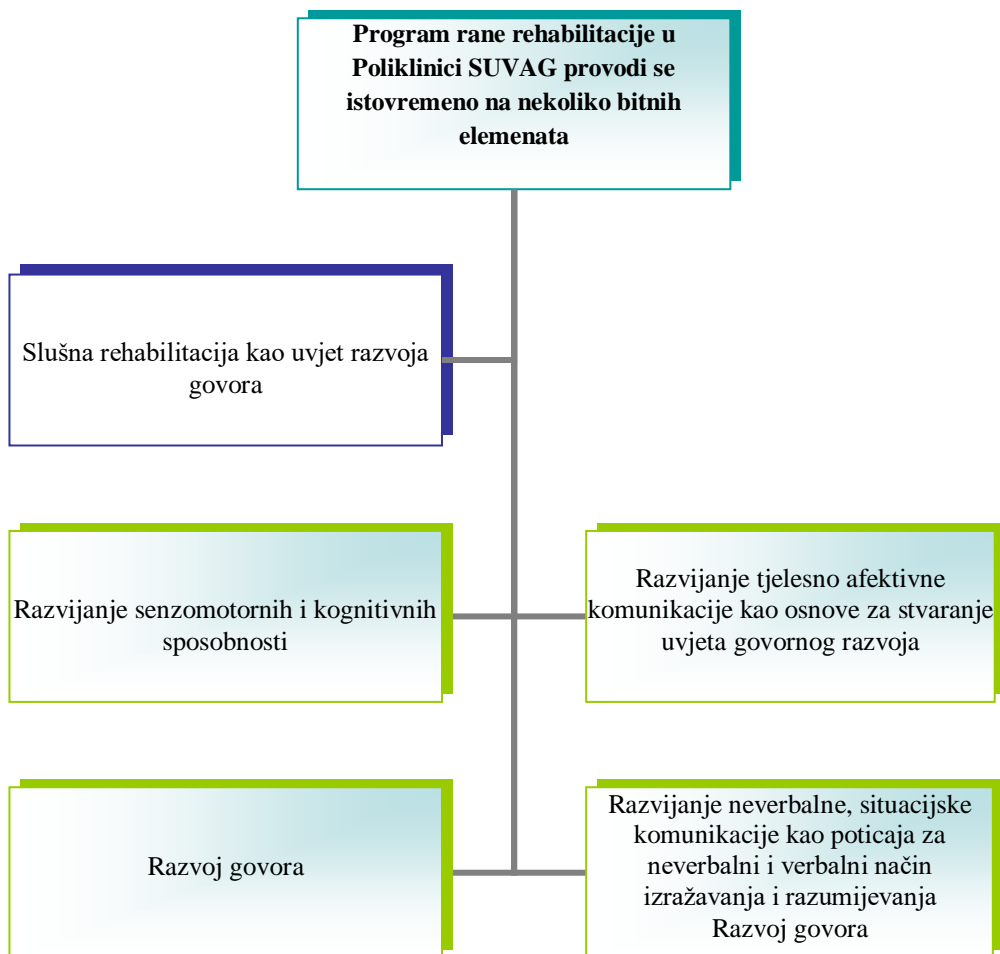
Verbotonalni sistem (VTS) originalni je znanstveni pristup rehabilitaciji slušanja i govora te razvoju govorne komunikacije koji je osmislio i na temelju znanstvenih dokaza objavio akademik Petar Guberina (Guberina, 1952a). Verbotonalni sistem se može definirati kao globalni strukturalizam, koji govor promatra kao strukturu zvuka i pokreta, s tijelom kao izvorom i mozgom kao procesorom govornih sadržaja i oblika. Verbotonalna metoda (Guberina, 1967) uključuje teorijska znanja i metodske postupke koji se koriste u dijagnostici i rehabilitaciji slušanja i govora, te u terapiji govornih poremećaja. Razrađen je niz dijagnostičkih i rehabilitacijskih programa i postupaka primjerenih vrsti i broju oštećenja, te dobi pacijenta. Verbotonalni model inkluzivnog obrazovanje kreće od rane dijagnostike, rane rehabilitacije, praćenja i savjetovanja roditeljima preko kompleksne rehabilitacije slušanja i govora do inkluzivnog obrazovanja. Tijekom svih faza rehabilitacije i odgoja i obrazovanja u Poliklinici SUVAG se najveća pozornost posvećuje stimuliranju i razvijanju slušnih sposobnosti, kao osnovnoj pretpostavci uspješnog razvoja govora.

RANA REHABILITACIJA I PODRŠKA U ZAJEDNICI

Rana rehabilitacija specifična je zbog svoje kompleksnosti. Ona se odvija u vrijeme intenzivnog psihofizičkog razvoja djeteta i u vrijeme vrlo osjetljivog odnosa majke i djeteta. Kako su roditelji prvi rehabilitatori u procesu rehabilitacije djeteta, od iznimne je važnosti dobra informiranost roditelja o teškoći djeteta te kontinuirana psihološka podrška s davanjem konkretnih uputa te praćenje uspješnosti provođenja tih uputa u roditeljskom domu. Kada se govori o dobroj informiranosti roditelja, onda se prije svega misli da je roditeljima potrebno približiti spoznaje o oštećenju sluha, slušanja i govora i što to za njihovo dijete znači.

Temeljne smjernice u rehabilitacijskom radu su razvojne mape – orijentacijske norme razvoja osnovnih psihičkih funkcija (Paškvalin i sur., 2005):

- motorika (gruba i fina),
- perceptivne sposobnosti,
- spoznajne sposobnosti,
- govorne sposobnosti,
- socio-emocionalne sposobnosti.

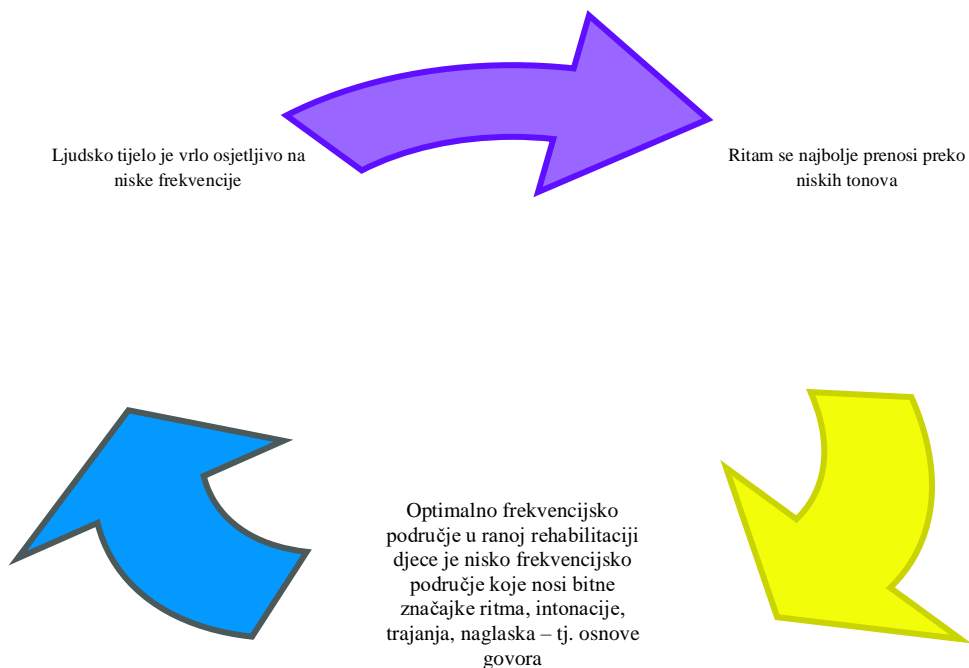

Slika 1. Ciljevi programa rane rehabilitacije u Poliklinici SUVAG

Figure 1. The Goals of the early rehabilitation Program at the SUVAG Polyclinic

Situacijska neverbalna komunikacija uz prirodnu semantičku gestu, osnova je za prvo diferenciranje lingvističkih struktura i razvoj verbalne komunikacije (Hostetter, 2011). Rane neverbalne interakcije su temelj kognitivnog, socio-emocionalnog i jezičnog razvoja. Kod djece urednog psihofizičkog razvoja razdoblje preverbalne komunikacije proteže se tijekom 1. i 2. godine života. U dobi od oko 2 godine dijete se u svojim socijalnim interakcijama počinje pretežito služiti govorom i prelazi u fazu verbalne komunikacije. Jednako važno je i poticanje polisenzoričkog tj. multisenzoričkog razvoja jer je to prva i temeljna razina sustavne rehabilitacije. Nakon uključivanja djeteta u proces rehabilitacije vrlo je važno promatrati i pratiti reakcije djeteta, te način komunikacije majke, odnosno, obitelji i djeteta. Kroz afektivnost i igru majke i bebe stvara se prva svijest o tome da zvuk nosi značenje, što je osnova učenja govora (milovanje, ljuljuškanje, podizanje, vrtnja, igrice na tijelu) – sve uz izražajno lice i glas, odnosno, govor majke. Mnogi roditelji intuitivno prepoznaju potrebe djeteta pa ga

tako intuitivno uče interakcijskim vještinama komunikacije.¹

Slika2. Temeljni postulati verbotonalnog pristupa

Figure 2. Basic Postulates of the Verbotonal Approach

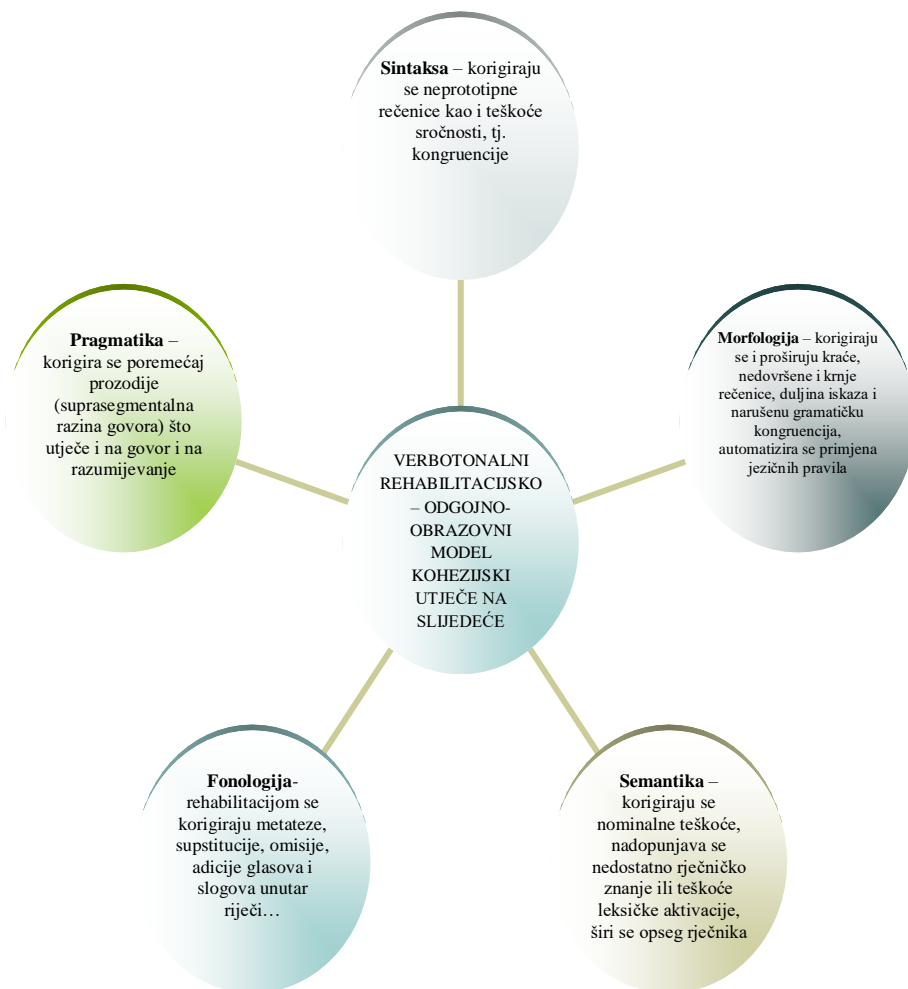
ODGOJ I OBRAZOVANJE UČENIKA OŠTEĆENA SLUHA I/ILI GOVORA U POLIKLINICI SUVAG

Verbotonalna metoda polazi od holističke filozofije rehabilitacije, odgoja i obrazovanja koja se temelji se na humanističkom stajalištu s kojega se na čovjeka gleda kao na cjelinu. Polazi od pretpostavke da su sva područja djetetova razvoja integrirana i da se kao takva trebaju razvijati. Potiče učenje na temelju iskustva te posebno naglašava afektivnost kao sredstvo razumijevanja, a potom implementiranja komunikacijskih modela. Razvijanjem kognitivnih, afektivnih i psihomotoričkih potencijala našeg pacijenta, odnosno učenika stvaraju se preduvjeti za osobnu samorealizaciju i za samostalno snalaženje u svakodnevnim životnim situacijama.

Verbotonalni odgoj i obrazovanje učenika oštećena sluha i/ ili govora podrazumijeva cjeloviti integrativni pristup rehabilitacijskih postupaka i obrazovnih programa koji unutar realizacije polazi uvijek od rehabilitacijskih zadaća te na specifičnim postupcima i metodama istovremeno ostvaruje odgojno-obrazovne i rehabilitacijske zadatke. Verbotonalna teorija je dokazala da dijete cjelovito sudjeluje kako u percepciji, tako i u emisiji/reprodukciji govora. Da bi se uspješno uskladile napetost i motorika, skladno inervirali govorni organi i tijelo, u verbotonalnoj metodi su uvedeni posebni metodološki postupci - fonetski ritmovi (stimulacije pokretom i glazbene

¹ U usmenom izlaganju prikazat će se video prikaz: Centar za umjetnu pužnicu i rehabilitaciju slušanja i govora

stimulacije), strukturno-globalna audio-vizualna metoda (poznata kao AVGS/audio vizualno globalno strukturalna metoda) kao i dramtizacija. Uz kontinuiranu podršku učenicima ali i njihovim roditeljima s obzirom na učenikove individualne potrebe, omogućavamo učenicima oštećena sluha i/ili govora da budu uspješni u svladavanju redovitog programa.

Slika 3. Verbotonalni rehabilitacijsko-odgojno-obrazovni model

Figure 3. Verbotonal rehabilitation-educational Model

Verbotonalni model objedinjuje rehabilitaciju i sve segmente odgoja i obrazovanja. Verbotonalni stručnjaci raznih profila kontinuiranom suradnjom, u stalnoj interakciji, razmjenom svojih znanja i iskustva kreiraju edukacijsko – rehabilitacijske procese. Kako to izgleda u praksi, vidjet ćemo u kratkom filmiću u kojemu će se prikazati specifični verbotonalni postupci primjenjeni u radu s učenicima četvrog razreda

(učenici oštećena sluha i učenici s govorno – jezičnim poremećajem).² Vidjeli smo kako se četiri verbotonalna postupka: grupna logopedska terapija u razredu, individualna audiorehabilitacijska terapija, glazbene stimulacije i stimulacije pokretom, provode s ciljem da se ista tema obradi na različite načine, a sve u svrhu: razvoja slušanja, prevladavanja i korigiranja govornih teškoća na razini sloga, riječi i rečenica, rada na usvajanju novih riječi dok se ne stvore trajne mentalne reprezentacije, rada na razumijevanju i interpretaciji ispričane i prethodno pročitane priče, te poticanju kognitivnih sposobnosti.

Učenici koji imaju teškoća s usvajanjem osnovnih podataka, razumijevanjem nastavnog sadržaja i povezivanjem uzročno - posljedičnih veza, imaju istovremeno i pomanjkanje radoznalosti i motivacije koja potiče izvornu potrebu za učenjem i stjecanjem novih znanja i vještina. Jedan od težih i vrlo bitnih zadataka rehabilitatora i učitelja je poticanje unutarnje motivacije za rehabilitacijom i usvajanjem novih znanja. Cilj poticanja kreativnosti je da se omogući kod učenika s teškoćama u razvoju najviši stupanj motiviranosti koji će stvoriti najučinkovitiji model usvajanja rehabilitacijskih i odgojno-obrazovnog sadržaja. Motivacija je od izuzetne važnosti za tijek i ishod nastave i rehabilitacije može utjecati na djelovanje drugih faktora koji su u rehabilitacijsko – edukacijskom procesu neizostavni. Učenici s teškoćama mogu imati talente za umjetničko ili tehničko stvaralaštvo, baš kao i sva ostala djeca a verbotonalni model rehabilitacije i obrazovanja upravo težište stavlja na taj segment rada.

Dramatizacija je jedan od postupaka kojim se prema verbotonalnoj metodi postižu i razvijaju mnoge vještine i sposobnosti kao što su: izražavanje emocija na različite načine uz izražajno govorenje, vježbanje memorije i bogaćenje rječnika, razvijanje socijalnih vještina te poistovjećivanje s likovima i razvijanje empatije. Kako to izgleda u praksi vidjet ćete prikazom djelića naše predstave za koju su zaslužni rehabilitatori i verbotonalni učitelji te kojom pokazujemo krajnje dosege postignuća primjene verbotonalne metode.³

CJELOŽIVOTNO VERBOTONALNO OBRAZOVANJE U KONTEKSTU EKOLOŠKOG MIŠLJENJA I ODRŽIVOG RAZVOJA

Neprekidnim propitkivanjem i traženjem odgovora na nove zahtjeve kako u rehabilitaciji, tako i u odgojno-obrazovnom radu, mijenjajući postojeće edukacijsko-rehabilitacijske paradigme, kada god tradicionalan pristup nije mogao zadovoljiti suvremene potrebe naših pacijenta, ali i djelatnika. Kako bi bili djelotvorni, oduvijek smo se trudili u verbotonalnu edukaciju integrirati sve znanstvene discipline te smo svih ovih 60 godina postojanja SUVAG-a., formalnim i neformalnim metodama obrazovanja stručnjaka svih profila širili temeljnu ideju verbotonalnog sistema diljem cijelog svijeta. Možemo se pohvaliti da smo educirali stručnjake iz dalekog Japana,

---

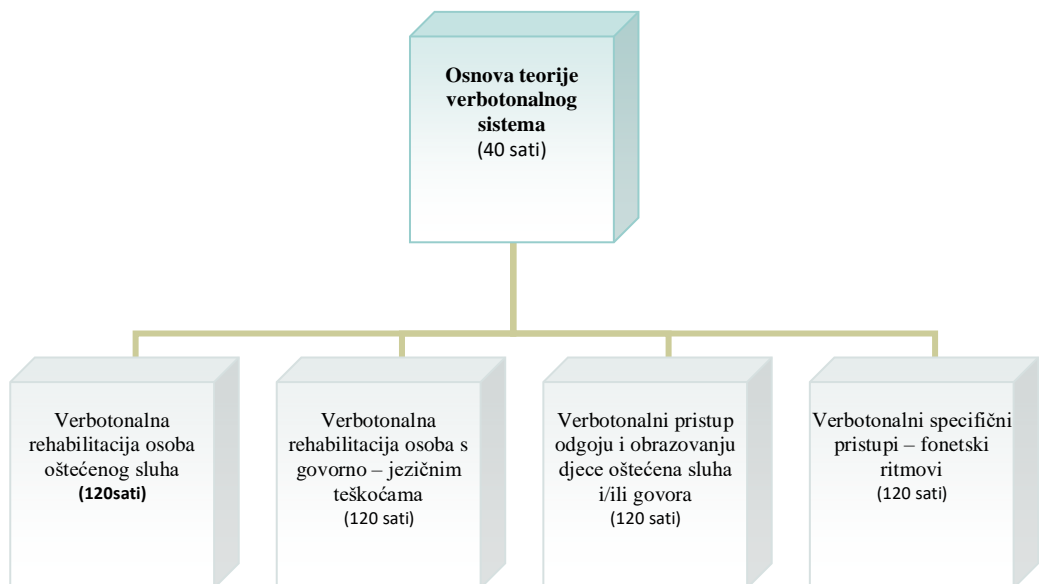
² U usmenom izlaganju prikazat će se video prikaz: PAUK (OŠ Poliklinike SUVAG, Služba za medicinsku rehabilitaciju djece školske dobi)

³ U usmenom izlaganju prikazat će se video prikaz: Isječak iz predstave u izvođenju pacijenata/učenika Poliklinike SUVAG

Rusije, Ukrajine...ali i da redovito surađujemo sa stručnjacima zemljama iz okruženja. Verificirani plan i program verbotonalne edukacije može se shematski prikazati na slijedeći način:

NASTAVNI PLAN USAVRŠAVANJA STRUČNJAKA/INJE ZA RAD S OSOBAMA OŠTEĆENA SLUHA I/ILI GOVORA PRIMJENOM VERBOTONALNE METODE (160 sati)

Slika 4. Verbotonalna edukacija
Figure 4. The Verbotonal Education

Naši polaznici su prepoznali da je u verbotonalnim znanjima koje im prenosimo i prikazivanju verbotonalne prakse, utkano ekološko mišljenje u kontekstu održivog razvoja. Na tom tragu, s entuzijazmom baziranom na iskustvima i pozitivnim rehabilitacijskim pomacima nastavljamo predani rad na daljnjem razvoju i implementaciji verbotonalne metode. Poliklinika SUVAG Zagreb će 2021. obilježiti 60 godina rada. Razmjenimo znanja i iskustva na simpoziju koji će se tom prigodom održati, zajedno za boljitak naših pacijenata učinimo korak dalje.

ZAKLJUČAK

Ideja verbotonalne metode da se djeca oštećena sluha i govora mogu razvojem slušanja i govora uključiti u redovit sustav školovanja odnosno kasnije u svijet rada, kao važnu stepenicu na putu k potpunoj društvenoj inkluziji, počela se ostvarivati 1964. godine, kada su prvi učenici oštećena sluha iz Poliklinike SUVAG integrirani u redovite osnovne škole. Od 1964. godine pa do danas činimo isto, trudeći se da integracija bude što ranija i što uspješnija.

Uključivanje djece oštećena sluha i govora iz SUVAG-a u redovite škole pratimo s posebnom pažnjom. Zajedno s Agencijom za odgoj i obrazovanje RH, mobilni tim Poliklinike SUVAG odgovara ne sve zahtjeve škola u kojima se nastavljaju školovati

naši pacijenti. Višegodišnje praćenje integracije učenika oštećena sluha i/ili govora koji su rehabilitirani prema verbotonalnoj metodi u Poliklinici SUVAG pokazuje da 85% djece oštećena sluha i govora iz procesa rehabilitacije i edukacije nastavlja školovanje u redovitim školama (osnovnim i srednjim), a 11% njih na fakultetima i višim školama.

Završit ćemo parafraziranjem misli akademika Petra Guberine koji je davne 1967. g. napisao da verbotonalna metoda promatra osobu cjelovito i ni u jednom trenutku ne gleda na dijete s teškoćom kao na dijete s nedostatkom, već kao na dijete s drugačijim perceptivnim sustavom koji treba otkriti kako bi se što djelotvornije interveniralo (Guberina, 1967).

LITERATURA

1. Crnković, V. (ur.). (2007). *SUVAG*. Zagreb: Poliklinika Suvag.
2. Dulčić, A., Pavičić Dokoza, K., & Munivrana, B. (2012). Elektrofiziološki korelati kognitivnih i jezičnih funkcija. U A. Dulčić (ur.), *Čovjek i govor: znanstveno-stručna monografija VII. međunarodnog simpozija verbotonalnog sistema: 50 godina SUVAG-a* (str. 285-293). Zagreb: Poliklinika SUVAG.
3. Dulčić, A., Pavičić Dokoza, K., Vlahović, S., Sabljar, Z., & Šindija, B. (2009). Verbotonalna metoda i nove tehnologije u Poliklinici SUVAG. *Govor*, 26(1), 35-52.
4. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. NN. MU 6/99
5. Guberina, P. (1952 a). *Zvuk i pokret u jeziku*. Zagreb: Matica Hrvatska.
6. Guberina, P. (1952 b). *Povezanost jezičnih elemenata*. Zagreb: Matica Hrvatska.
7. Guberina, P. (1967). Metodologija verbotonalnog sistema. *Govor*, 1(1), 5-19.
8. Guberina, P. (2010). *Govor i čovjek: verbotonalni sistem*. Zagreb: Poliklinika SUVAG, ArTresor naklada.
9. Hostetter, A. B. (2011). When do gestures communicate? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 137(2), 297-315. DOI: 10.1037/a0022128
10. Ivšac, J., Brozović, B., & Ljubešić, M. (2003). Rani jezični razvoj i radna memorija. U M. Ljubešić (ur.), *Biti roditelj: model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranoga dječjega razvoja i podrške obitelji s malom djecom* (str. 134-151). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
11. Joshi, R. M. (2005). Vocabulary: A Critical Component of Comprehension. *Reading & Writing Quarterly*, 21(3), 209-219. doi: 10.1080/10573560590949278
12. Jusczyk, P. W. (2002). How Infants Adapt Speech-Processing Capacities to Native-Language Structure. *Current Directions in Psychological Science*, 11(1), 15-18. DOI: 10.1111/1467-8721.00159
13. Konvencija o pravima djeteta. NN. MU 12/1993.
14. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. NN MU 6/2007, 3/2008, 5/2008.
15. Opća deklaracija o ljudskim pravima. NN MU 12/2009.
16. Pansini, M. (1988). Koncept gramatike prostora. *Govor*, 5(2), 117-128.
17. Pansini, M. (1992). Spaciocepcija govora. *SUVAG: časopis za teoriju i primjenu verbotonalnog sistema*, 5(1/2), 53-60.
18. Pansini, M. (2002). Neuroznanost i lingvistika govora I. Govorna multimodalnost. *Verbotonalni Razgovori*, 5(2), 5-9.
19. Paškvalin, M. (2005). *Umjetna pužnica: verbotonalni pristup*. Zagreb: Poliklinika Suvag.

20. Pavičić Dokoza, K. (2012). Što učiniti kada dijete ima jezično-govorni poremećaj? U I. Bralić i sur. (ur.) *Kako zdravo odrastati: priručnik za roditelje o zdravlju i bolesti djeteta od rođenja do kraja puberteta* (str. 224-237). Zagreb: Medicinska naklada.
21. Pintar, V. (1983). *Stimulacije pokretom za razvoj govora u verbotalnoj metodi [skripta]*. Zagreb: Centar SUVAG.
22. Pintar, V. (2006). *Ritmičke stimulacije pokretom: [skripta]*. Zagreb: Poliklinika SUVAG.
23. Ramus, F. (2003). Developmental dyslexia: specific phonological deficit or general sensorimotor dysfunction? *Current Opinion in Neurobiology*, 13(2), 212-218. DOI: 10.1016/s0959-4388(03)00035-7
24. Sharma, M. C. (2001). *Matematika bez suza: kako pomoći djetetu s teškoćama u učenju matematike*. Lekenik: Ostvarenje.
25. Šmit, M. B. (2001). *Glazbom do govora*. Zagreb: Haid.
26. UNESCO (1994). *The Salamanca statement and framework for action on special needs education adopted by the World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994*. Paris: UNESCO.
27. Vidyasagar, T. R., & Pammer, K. (2010). Dyslexia: a deficit in visuo-spatial attention, not in phonological processing. *Trends in Cognitive Sciences*, 14(2), 57-63. DOI: 10.1016/j.tics.2009.12.003
28. Wills, T. A., Ainette, M. G., & Walker, C. (2007). The Construct of Social Influence. Retrieved May 2018, from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.547.5860&rep=rep1&type=pdf>